
Traducció al català de les observacions finals del comitè contra la tortura a Israel

Eva Solsona Celma
evasolsona@gmail.com

I. Resum

En aquest treball s'ha dut a terme la traducció de les observacions finals del Comitè contra la Tortura a Israel del anglès al català. El principal objectiu a banda de la traducció ha sigut crear recursos (una base de dades terminològica i una memòria de traducció) que puguin ser útils per a futurs treballs. En ser aquesta una combinació que no es treballa a les NU no treballen, hem comptat amb l'avantatge que no existien convencions prèvies i hem pogut establir els nostres criteris.

Quant a la documentació, s'ha creat un corpus amb l'alineació de la versió en català i en anglès de la Convenció contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, i també hem recopilat un glossari sobre Israel utilitzant la base de dades terminològica UNTERM. La traducció s'ha realitzat utilitzant el programa de traducció assistida per ordinador MemoQ, que també s'ha utilitzat per a l'alineació dels textos i la creació de les bases de dades terminològiques i la memòria de traducció.

Per finalitzar, hem dut a terme una anàlisi dels resultats des del punt de vista de la competència traductora per tal d'observar quines subcompetències ja teníem i quines hem assolit al llarg del treball.

Paraules clau: Comitè contra la tortura, observacions finals, Israel, traducció institucional.

II. Introducció

Les Nacions Unides van declarar l'any 2008 "any de les llengües". Aquesta va ser la resposta de l'organització a les queixes dels Estats les llengües dels quals no estan representades en un sistema internacional que s'expressa en sis idiomes (anglès, àrab, espanyol, francès, rus i xinès). Es calcula que arreu del món hi ha unes 6.000 llengües, la meitat de les quals estan en perill de desaparèixer (UNESCO: 2012). La varietat a les Nacions Unides es redueix encara més si considerem que, en la pràctica, les llengües de treball són l'anglès i el francès (ONU: 1946). Aquesta qüestió és un desavantatge per a la resta de països, que es veuen obligats a aprendre una llengua aliena per poder expressar-se a les Nacions Unides i emetre els informes pertinents.

És cert que el pressupost de les Nacions Unides tampoc no permetria traduir tots els textos que produeixen les seues i els països membres a cadascuna de les llengües dels 193 Estats que són actualment part de l'organització, per la qual cosa els estats també són part responsable a l'hora d'estendre la informació relacionada amb les Nacions Unides. Cal recordar que les Nacions Unides recomanen als països als quals es dirigeixen que divulguin els documents en les llengües nacionals en els llocs web oficials, els mitjans de comunicació i entre les organitzacions no governamentals. En el cas espanyol, açò suposa la traducció dels

documents dels exàmens periòdics universals, particularment de les observacions finals, a les llengües nacionals (en la terminologia de Nacions Unides) i cooficials (en la terminologia de l'Estat espanyol): el basc, el català, l'espanyol i el gallec. Així doncs, aquest treball s'emmarcaria en un pas, esperem que no aïllat, adreçat a aplicar aquesta recomanació efectivament a Espanya.

El que es pretén amb aquest treball és donar una proposta de traducció al català d'un text de les Nacions Unides i establir uns criteris de traducció que puguin servir per a altres traduccions d'aquest àmbit. Com que l'Estat espanyol no compleix les recomanacions de les Nacions Unides en aquest sentit i no hi ha cap precedent, existia la llibertat de poder plantejar la traducció des d'uns paràmetres propis, sense haver-se de sotmetre a cap de prèviament establert. En aquest cas, els criteris rectors que es desenvolupen al llarg del treball són els d'economia, claredat i precisió en l'expressió (Secretaria de Política Lingüística i Termcat, 2010), que al mateix temps són els que van guiar la (re)creació del llenguatge administratiu en llengua catalana.

El text elegit en aquest treball és l'informe que redacta la Secretaria de les Nacions Unides on es recullen les observacions finals de l'examen d'Israel davant el Comitè contra la Tortura (CAT per les sigles en anglès). Aquest Comitè és un òrgan que depèn de l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, format per deu experts independents que supervisen l'aplicació de la Convenció contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants en els països que han signat aquest tractat. Tots els estats han de presentar periòdicament l'informe del país amb un estat de la qüestió respecte dels temes que abasta la Convenció; el primer d'aquests informes es remet un any després d'adherir-se a la Convenció, i a partir d'aquest moment cada quatre anys. A banda de l'informe del país, el Comitè també rep l'informe del relator de la Secretaria i els que les ONG presenten de forma independent. Amb tota aquesta informació, el Comitè planteja una sèrie de qüestions que l'Estat part ha de respondre. Després d'un debat entre els Estats membres i el país objecte d'examen, es confeccionen les observacions finals, on el Comitè expressa les seves preocupacions específiques per al país i les recomanacions per solucionar-les.

L'elecció del Comitè i del país per a aquest treball va ser totalment personal. Durant el primer semestre vam tractar el treball d'aquest Comitè i vam traduir textos a l'assignatura «Traducció Jurídica i Econòmica per als Organismes Internacionals» i em va parèixer que duien a terme un treball molt important sobre el qual volia saber més. Quant al país, en un primer moment volia elegir Espanya a fi de donar compliment a les recomanacions de Nacions Unides, però els originals eren, segons si procedien del país o la Secretaria, en francès i espanyol; el primer cas em suposava una retraducció de les institucions i altres referents culturals, i el segon el vaig descartar perquè la meva intenció era fer un treball de traducció de l'anglès, la meua llengua B, al català, la meua llengua A1. Així

doncs, em vaig decidir per Israel, país en conflicte constant, ja que volia saber com actuava el Comitè amb qüestions especialment delicades..

III. Objectius

El principal objectiu a banda de la traducció ha sigut crear recursos (una base de dades terminològica i una memòria de traducció) que puguin ser útils per a futurs treballs

IV. Material y mètode

Per tal de dissenyar el projecte de traducció ens vam basar en els paràmetres que vam establir en l'encàrrec de traducció, que es desenvolupen a continuació. Açò ens va ajudar a poder establir quin procediment seguir, on havíem de buscar informació i quines fonts eren rellevants o no.

L'objectiu principal de la traducció és complir una de les recomanacions de les NU, que apareix com a disposició en les observacions finals d'aquells països que no les compleixen, en què

«s'anima l'Estat part a què doni divulgació plena a l'informe presentat al Comitè i a les observacions finals del Comitè en els llocs web oficials, els mitjans de comunicació i entre les organitzacions no governamentals»(Nacions Unides, 2009: §32) 2009).

Per aconseguir aquest objectiu hem decidit traduir un text al català del Comitè contra la Tortura dirigit a aquells col·lectius que pogueren estar interessats en el tema (ONG, institucions o població en general).

Cal remarcar que aquesta serà una traducció documental (Nord, 1997), ja que no es tramitarà perquè adquireixi valor normatiu. A les NU els textos presentats en cadascuna de les llengües oficials tenen la mateixa validesa, ja que totes tenen el mateix estatus dins l'organització. En canvi, un document traduït al català, o a qualsevol altra llengua no oficial a les NU, té un valor merament informatiu.

Establir la funció del text (Nord, 1997) és bàsic per decidir-nos posteriorment per uns criteris o uns altres a l'hora de traduir, tant en un nivell macrotextual com microtextual. En aquest cas, el text original té una doble vessant: d'una banda té una funció apel·lativa, ja que la finalitat és que el país al qual va dirigit, Israel en el nostre cas, respongui a aquestes recomanacions i apliqui mesures per executar-les sobre el terreny; d'altra banda i en tant que el text és de domini públic, també té una funció referencial: es pretén informar de l'opinió del Comitè a totes aquelles persones interessades en el tema. Així doncs, el text original té dos destinataris model: les institucions governants del país a les quals van dirigides les observacions i qualsevol persona interessada a conèixer-les.

Quant al text meta, aquesta dualitat desapareix, ja que, com hem dit abans, sols els textos presentats en les llengües oficials de les NU tenen validesa. Per tant, el nostre text meta té una funció referencial, en tant

que la finalitat serà informar aquells lectors interessats en el tema sobre els resultats de l'examen. Així doncs, el destinatari model és una persona que no ha de tenir necessàriament coneixements sobre dret internacional, però està interessada en les relacions internacionals i els drets humans.

També hem analitzat la competència traductora que el text ens exigia, entesa com al «sistema subjacent de coneixements, aptituds i habilitats necessaris per a traduir» (PACTE, 2001: 39) arran de les dificultats sorgides en la traducció. Aquesta anàlisi té força importància, ja que ens ha ajudat a conèixer quines subcompetències traductores tenen major rellevància a l'hora d'acabar aquest tipus de textos, quines havia de millorar personalment i quines ja havia adquirit. Aquesta anàlisi es desenvoluparà en l'apartat de discussió dels resultats, juntament amb els problemes que ha plantejat el text i les dificultats que hi he tingut.

Quant a la varietat lingüística, hem consensuat seguir la varietat que l'Institut d'Estudis Catalans marca com a estàndard al llarg de la seva gramàtica (2008).

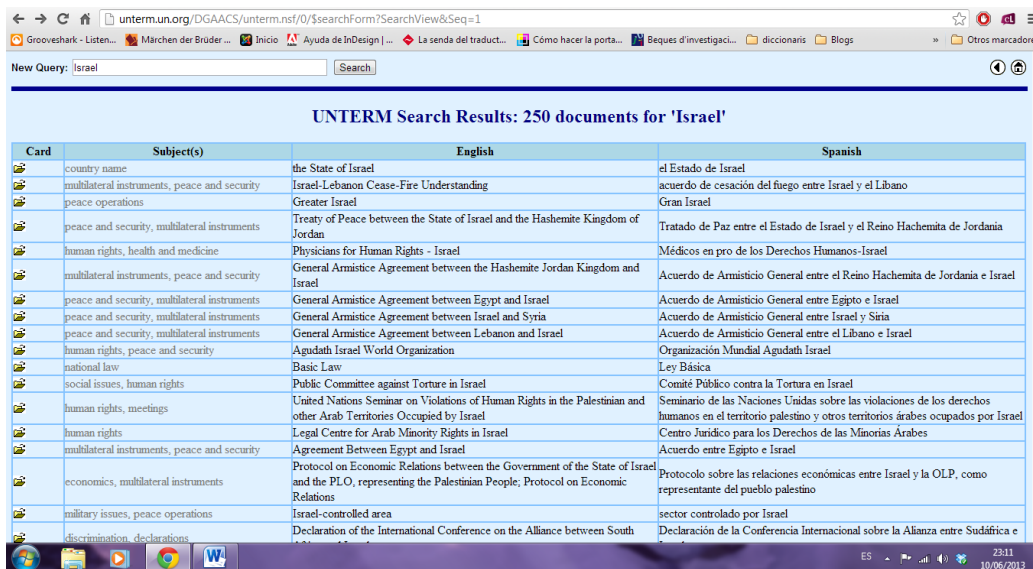
L'estratègia global ha sigut la naturalització. S'ha intentat en tot moment traduir totes les institucions i organismes al català precisament pel tema que acabem de tractar: la nostra traducció, com a text informatiu, mai no podrà ser utilitzada davant una institució. Per tant, el que volem és que la persona que la tingui a les seves mans entengui perfectament el document, per la qual cosa hem descartat mantenir les designacions oficials de les institucions en llengües estrangeres. A més, veiem que en l'original ja s'ha produït una naturalització d'institucions com «Israel Security Agency» en lloc de la denominació «Shabak», transcripció de l'hebreu. Si utilitzàrem l'estrangerització, el text resultaria confús, ja que les paraules s'haurien de deixar en la llengua de l'original (anglès) però realment pertanyen a la realitat israeliana, cosa per la qual la seva designació oficial és en hebreu o en àrab.

El procés de traducció ha sigut complex, ja que a cada pas he mirat de treballar amb un enfocament a llarg termini i comunitari. En conseqüència, he intentat aprofitar cada pas de la documentació i la traducció per a futurs treballs que es poden divulgar per construir un cabal comunitari per a la traducció al català de documents de les Nacions Unides. Com a continuació explicaré amb més detall, el resultat d'aquest projecte ha sigut tant la traducció com la base de dades terminològica (amb terminologia i fraseologia específica) i la memòria de traducció.

Des d'un primer moment ens vam plantejar treballar amb ferramentes de traducció assistida per ordinador (TAO), en concret amb MemoQ. Ens va decidir la seva interfície intuïtiva, així com el fet que es pot crear el glossari, la memòria de traducció, el corpus i fins i tot traduir amb un mateix programa; tot açò no sols ens aportava comoditat, sinó també rapidesa a l'hora de treballar, ja que es podia anar fent tot d'una. A més, ja havíem utilitzat el programa en algunes assignatures, així és que coneixíem el funcionament i no havíem d'invertir part del temps estudiant-lo.

A l'hora de documentar-nos i buscar textos paral·lels se'ns va plantejar el problema de la manca de textos de Nacions Unides al català. Finalment es va poder tenir accés a una recopilació en llengua catalana dels textos principals d'aquest organisme, on es trobaven entre altres la Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans o Degradants (ANUE, 2008). Aquest recull està publicat per l'Associació de Nacions Unides a Espanya, i a l'interior no es detalla qui és l'autor de la traducció. A més, també es va recórrer a textos administratius (resolucions, decrets, ordres...) d'institucions com la Generalitat de Catalunya, la terminologia, fraseologia i l'estil dels quals ens era útil per a la nostra traducció. D'altra banda, també va ser útil la utilització de documentació (textos paral·lels i bases de dades terminològiques) en altres llengües, principalment en espanyol, i el treball amb diccionaris monolingües en anglès i català.

Un dels casos en què va ser necessari recórrer a la documentació en espanyol va ser per crear un glossari sobre Israel (vegeu l'annex 7.1). Aquest procés es va dur a terme amb UNTERM, una base de dades de terminologia i nomenclatura en els sis idiomes amb què treballen les NU. En la cerca se'ns permet extreure un glossari en tots els idiomes oficials o elegir-ne sols alguns; en el nostre cas ens vam limitar a l'anglès i l'espanyol. La intenció de recórrer a aquesta font era doble: d'una banda, volíem aprofitar el treball ja fet pels professionals de la institució; de l'altra, tot i que el català no és llengua oficial de Nacions Unides, volíem conèixer els criteris de traducció de la terminologia pròpia del país a fi de dissenyar-ne uns d'afins que respecten l'esperit de la institució.

UNTERM Search Results: 250 documents for 'Israel'

Card	Subject(s)	English	Spanish
	country name	the State of Israel	el Estado de Israel
	multilateral instruments, peace and security	Israel-Lebanon Cease-Fire Understanding	acuerdo de cesación del fuego entre Israel y el Líbano
	peace operations	Greater Israel	Gran Israel
	peace and security, multilateral instruments	Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan	Tratado de Paz entre el Estado de Israel y el Reino Hachemita de Jordania
	human rights, health and medicine	Physicians for Human Rights - Israel	Médicos en pro de los Derechos Humanos-Israel
	multilateral instruments, peace and security	General Armistice Agreement between the Hashemite Jordan Kingdom and Israel	Acuerdo de Armisticio General entre el Reino Hachemita de Jordania e Israel
	peace and security, multilateral instruments	General Armistice Agreement between Egypt and Israel	Acuerdo de Armisticio General entre Egipto e Israel
	peace and security, multilateral instruments	General Armistice Agreement between Israel and Syria	Acuerdo de Armisticio General entre Israel y Siria
	peace and security, multilateral instruments	General Armistice Agreement between Lebanon and Israel	Acuerdo de Armisticio General entre el Líbano e Israel
	human rights, peace and security	Agudath Israel World Organization	Organización Mundial Agudath Israel
	national law	Basic Law	Ley Básica
	social issues, human rights	Public Committee against Torture in Israel	Comité Público contra la Tortura en Israel
	human rights, meetings	United Nations Seminar on Violations of Human Rights in the Palestinian and other Arab Territories Occupied by Israel	Seminario de las Naciones Unidas sobre las violaciones de los derechos humanos en el territorio palestino y otros territorios árabes ocupados por Israel
	human rights	Legal Centre for Arab Minority Rights in Israel	Centro Jurídico para los Derechos de las Minorías Árabes
	multilateral instruments, peace and security	Agreement Between Egypt and Israel	Acuerdo entre Egipto e Israel
	economics, multilateral instruments	Protocol on Economic Relations between the Government of the State of Israel and the PLO, representing the Palestinian People, Protocol on Economic Relations	Protocolo sobre las relaciones económicas entre Israel y la OLP, como representante del pueblo palestino
	military issues, peace operations	Israel-controlled area	sector controlado por Israel
	discrimination, declarations	Declaration of the International Conference on the Alliance between South	Declaración de la Conferencia Internacional sobre la Alianza entre Sudáfrica e

Figura 1. Fragment de la cerca a UNITERM

Aquest document es va arxivar en format Excel i no es va introduir a MemoQ, ja que el programa sols mostra els resultats en les llengües de treball, és a dir, anglès i català. Tot i així es va utilitzar en paral·lel per minimitzar el temps de cerca.

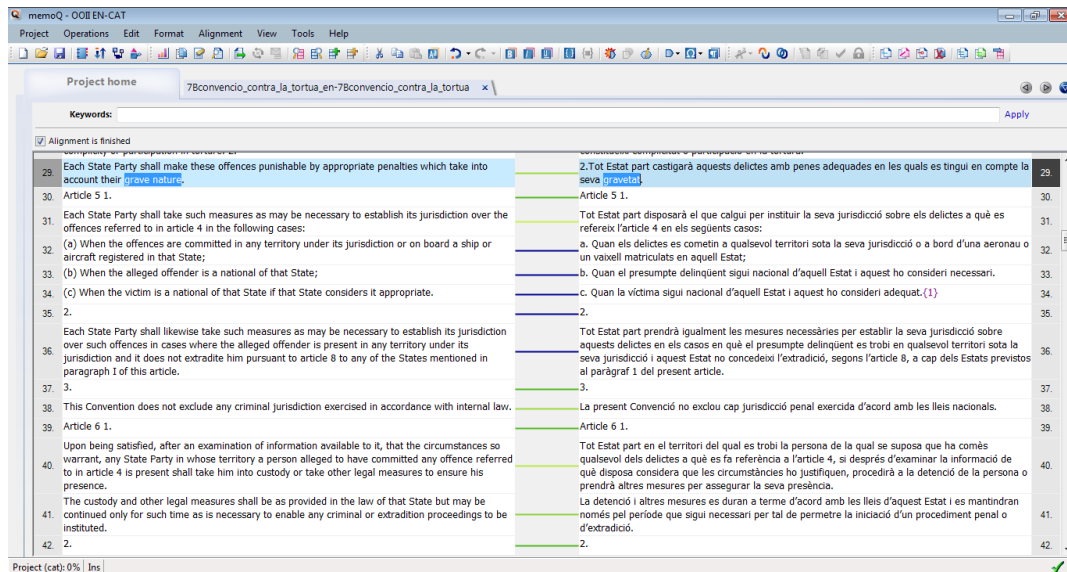

Figura 2. Fragment d'un dels textos alineats amb MemoQ

Per a la documentació conceptual (saber quina és la tasca del Comitè contra la Tortura, en què consisteix el procés d'examen als països, etc.) es va recórrer a la pàgina web del Comitè i al que havíem vist a l'assignatura de «Traducció Jurídica i Econòmica per als Organismes Internacionals».

D'altra banda, per crear el corpus vam alinear el text de la Convenció contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants en català (per al text complet, vegeu l'annex 7.2) amb l'original en anglès, per tal de poder comparar ambdues versions i observar quin estil s'utilitzava per a la traducció. Aquest procés va ser tècnicament costós, ja que els textos estaven en format PDF i va ser necessari corregir molts segments.

Com ja s'ha comentat, les característiques de MemoQ ens permetien anar creant un glossari a la vegada que avançàvem en la correcció de l'alineació, cosa amb la qual creàvem les dues eines al mateix temps. Vam considerar necessària l'elaboració d'una base de dades terminològiques per tal de familiaritzar-nos amb la terminologia jurídica en català i evitar futurs calcs amb l'espanyol, i vam incloure tant termes com a fraseologia.

En aquest sentit entenem per termes aquelles unitats lèxiques de coneixement especialitzat representatives del coneixement per als especialistes d'un domini (Cabrè, 2002). A més, considerem fraseologia les construccions que apareixen amb la mateixa forma i amb molta freqüència al discurs d'especialitat, però no corresponen a conceptes dins un camp d'especialitat, sinó a expressions discursives que s'utilitzen freqüentment en aquests camps (Cabrè, 1993).

Sobretot quant a la fraseologia més utilitzada, vam intentar introduir més d'una opció, d'aquesta manera, a més d'un glossari bilingüe, teníem una eina que ens proporcionava sinònims i que ens era útil també en qüestions d'estil al traduir.

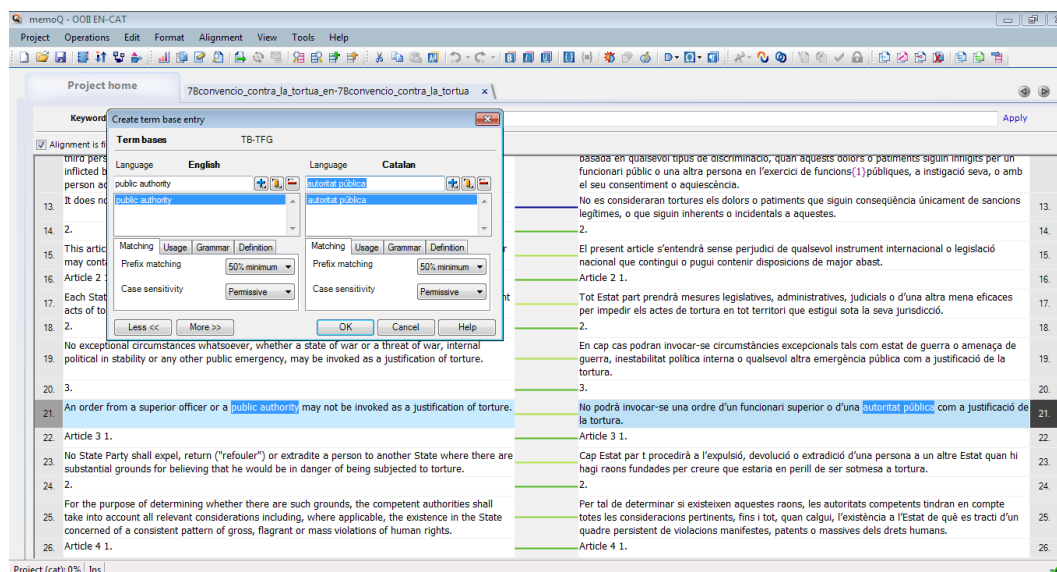

Figura 3. Diàleg de creació d'entrades en el glossari amb MemoQ

Les observacions finals tenen un grau de concreció força major que la Convenció que hem utilitzat com a text paral·lel, de manera que l'espectre de termes varia. A causa d'açò vam decidir anar creant un altre glossari al llarg del procés de traducció per a acabar amb una base de dades específica del gènere d'observacions finals. A més, com que són referides a l'examen d'un país concret, trobem molta terminologia sobre les institucions i organitzacions pròpies del país del qual es parla. Una vegada recollida tota la documentació i organitzada al programa informàtic en forma de glossari i corpus, vaig iniciar la traducció del text.

Tot i tenir el suport de la compilació de textos de les Nacions Unides en català (ANUE, 2008), els errors lingüístics i d'estil que es van detectar en aquest corpus i la falta de documents del gènere d'informe d'observacions finals en la llengua meta va tenir com a conseqüència directa la utilització de textos paral·lels en espanyol com a part del corpus per a observar les decisions que s'havien pres en altres idiomes, tot i que en tot moment s'ha intentat evitar interferències i ser fidels a l'estil d'escriptura jurídica de la llengua catalana (de vegades allunyada del llenguatge administratiu), així com prendre les nostres pròpies decisions, que no sempre han coincidit amb la versió en espanyol.

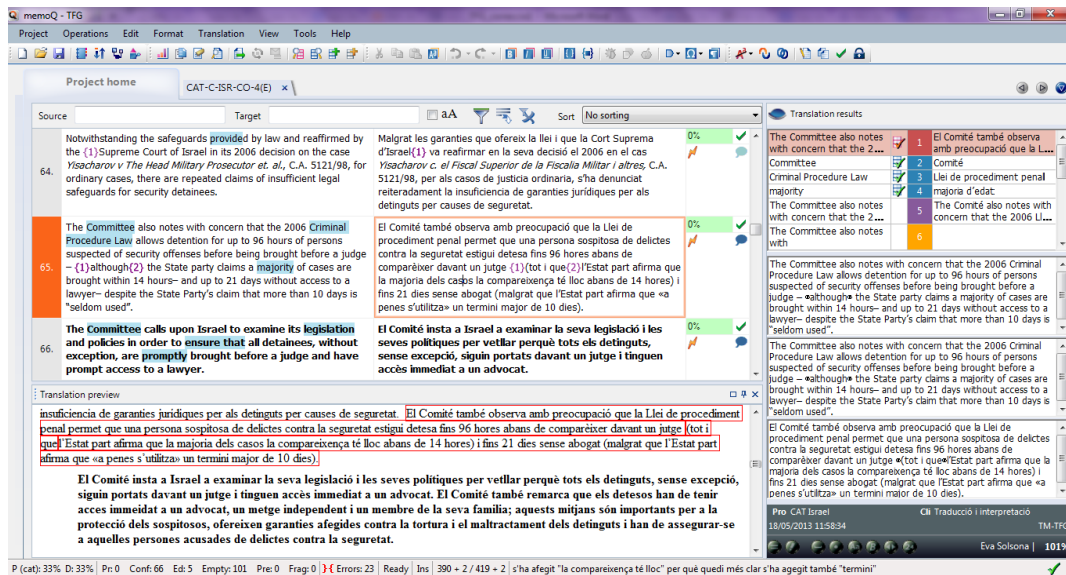

Figura 4. Procés de traducció a la interfície de MemoQ

Cal destacar que els segments, una volta traduïts i corregits, s'han incorporat a una memòria de traducció que ens servirà de referència per a futurs textos del mateix gènere.

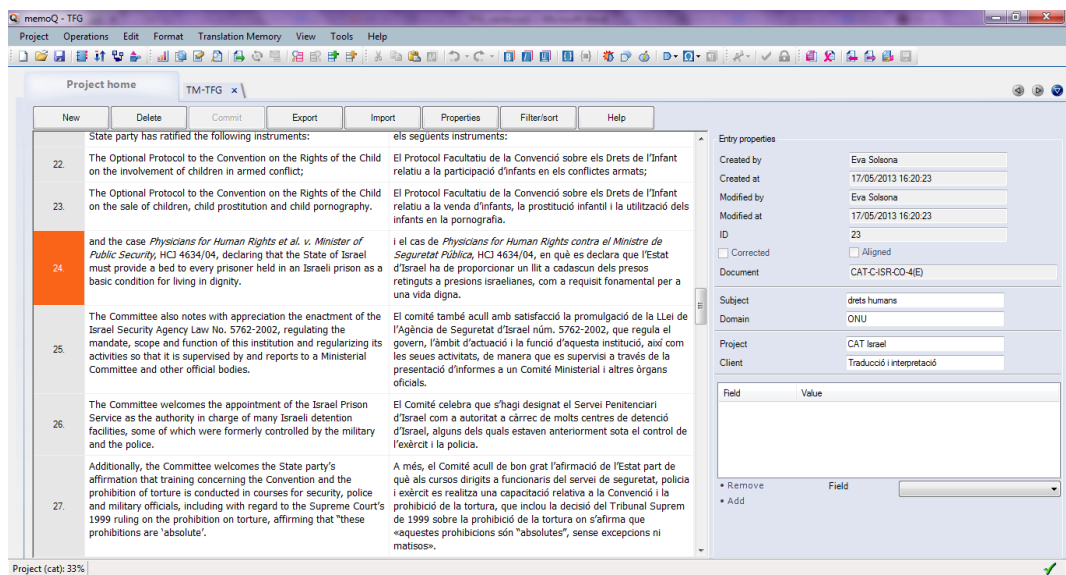

Figura 5. Fragment de la memòria de traducció

Quant al procés de treball amb MemoQ, voldria destacar que és un programa fàcil d'utilitzar i que ens permet tant crear com utilitzar gran varietat d'eines de traducció (corpus textuais, bases de dades terminològiques, memòries de traducció), tot sense haver d'utilitzar altres programes. Tot i així, també cal matisar que ens hem trobat amb alguns problemes que han allargat el procés de traducció. En primer lloc, l'alineació de textos en format PDF hauria de millorar, ja que és un dels

formats més utilitzats hui en dia i s'ha d'invertir força temps retocant els segments per a que la alineació sigui correcta.

4.1 Criteris de Traducció.

Abans de justificar els resultats, explicaré els criteris seguits per a la traducció. Tot i que no s'acostumen a traduir els textos d'organismes internacionals i supranacionals al català, hem recorregut als criteris d'estil per a la redacció de textos administratius (resolucions, ordres, decrets...), les característiques dels quals són semblants al nostre text.

Aquests criteris s'han basat en els principis següents: la preferència per formulacions breus i concises, sempre respectant la integritat del missatge; la claredat, que mai ha anat acompanyada d'una rebaixa en la formalitat del to; i la precisió en l'expressió, mitjançant l'ús de terminologia i fraseologia pròpies de l'especialitat, l'intent d'evitar redundàncies i la utilització de verbs buits (Secretaria de Política Lingüística i Termcat, 2010).

Tots aquests criteris s'apliquen en forma de mesures concretes que a continuació desenvoluparem juntament amb exemples del text:

Ordre lògic de la frase

S'ha tendit a respectar l'ordre lògic de la frase sempre que no afectés el sentit: complements que situen la frase + subjecte + verb + complements forts + complements circumstancials. En ambdós exemples els incisos s'han situat al final de l'oració per millorar la comprensió.

Taula 1.

Text original	Text meta
adopted, at its 893rd Meeting (CAT/C/SR.893), the following concluding observations:	va aprovar les observacions finals següents en la sessió 893a (CAT/C/SR.893):
b) that, as acknowledged by the State party's representatives during the dialogue with the Committee, security detainees from the area are, in substantial numbers, detained in prisons within the boundaries of the State of Israel.	b) un nombre considerable de detinguts per motius de seguretat procedents d'aquestes àrees estan reclosos a presons dintre de les fronteres de l'Estat d'Israel, tal com van reconèixer els representants de l'Estat part en el diàleg amb el Comitè.

Eliminació de nominalitzacions

Hem intentat recórrer a formes verbals en els casos en què les nominalitzacions afectaven la comprensió del text. Aquest és el cas clarament de l'exemple següent:

Taula 2.

Text original	Text meta
The Committee reiterates its recognition of the State party's legitimate security concerns and its duty to protect its citizens and all persons under its jurisdiction or de facto control from violence.	El Comitè reitera que reconeix que la preocupació de l'Estat part en temes de seguretat és legítima i que protegir de la violència la ciutadania i totes les persones sota la seva jurisdicció o sota el seu control <i>de facto</i> és el seu deure.

Eliminació de la passiva

La veu passiva és un recurs força utilitzat en l'anglès, però al qual no s'acostuma a recórrer amb tanta freqüència en català. Així doncs, s'ha intentat evitar utilitzar-la en casos com els següents:

Taula 3.

Text original	Text meta
90 Palestinian detainees had been interrogated.	S'havia interrogat 90 detinguts palestins.
The State party's affirmation that training [...] is conducted...	L'afirmació de l'Estat part del fet que s'estan realitzant cursos...

En el primer exemple s'ha preferit la passiva pronominal, mentre que en el segon s'ha optat per la perífrasi verbal «estar+participi».

Preferència per formes que no siguin gerundi

De la mateixa manera que la passiva, el gerundi és un recurs molt més comú en anglès que no pas en català, i per tant a la traducció s'ha substituït per oracions subordinades, tal i com veiem als exemples:

Taula 4.

Text original	Text meta
The Committee is fully aware of the situation of unrest prevailing in Israel and in the occupied Palestinian territories.	El Comitè és completament conscient del fet que a Israel i als territoris palestins ocupats hi predomina una situació d'instabilitat

4.2 Text Meta

**NACIONS
UNIDES**

766

**Convenció contra la
tortura i altres tractes
o penes cruels,
inhumans o degradants**

Distr.
GENERAL

CAT/C/ISR/CO/4
23 de juny de 2009

Original: ANGLÈS
CATALÀ

COMITÉ CONTRA LA TORTURA
42n període de sessions
Ginebra, del 27 d'abril al 15 de maig de 2009

**EXAMEN DELS INFORMES PRESENTATS PELS ESTATS PART
EN VIRTUT DE L'ARTICLE 19 DE LA CONVENCIÓ**

Observacions finals del Comitè contra la Tortura

ISRAEL

1. El Comitè va examinar el quart informe periòdic d'Israel (CAT/C/ISR/4) en les sessions 878a i 881a (CAT/C/SR.878 i 881), que van tenir lloc els dies 5 i 6 de maig de 2009, i va aprovar les observacions finals següents en la sessió 893a (CAT/C/SR.893).

A. Introducció

2. El Comitè agraeix la presentació del quart informe periòdic d'Israel, el qual s'ajusta a les directrius del Comitè per a la presentació d'informes.
3. El Comitè expressa el seu agraïment per les àmplies respostes que l'Estat d'Israel ha presentat per escrit a la llista de qüestions (CAT/C/ISR/Q/4 i Add.1), on s'aporta informació addicional fonamental, i per les respostes que va donar oralment a les nombroses preguntes i preocupacions que es van plantejar en l'examen de l'informe. El Comitè valora també l'excel·lent competència de la delegació de l'Estat part i li agraeix el nivell de detall i la franquesa del diàleg que han mantingut.

B. Aspectes positius

4. Plau al Comitè que, des de l'examen del darrer informe periòdic (CAT/C/54/Add.1), l'Estat part haja ratificat els instruments següents:

- a. El Protocol Facultatiu de la Convenció sobre els drets de l'infant relatiu a la participació d'infants en els conflictes armats;
 - a. El Protocol Facultatiu de la Convenció sobre els drets de l'infant relatiu a la pornografia.
5. El Comitè valora positivament les següents decisions del Tribunal Suprem d'Israel: en la causa Yisacharov contra el Fiscal Superior de la Fiscalia Militar i altres, C.A. 5121/98, que ordena l'exclusió d'una confessió o prova obtingudes il·lícitament o amb la violació del dret de l'acusat a un procediment just; i en la causa Metges a favor dels Drets Humans contra el Ministre de Seguretat Pública, HCJ 4634/04, en què es declara que l'Estat part ha de proporcionar un llit a cada pres detingut a Israel, com a requisit fonamental d'una vida digna.
 6. El Comitè també valora positivament la promulgació de la Llei núm. 5762-2002 de l'Organisme de Seguretat d'Israel, que regula l'administració, l'àmbit d'actuació i la funció d'aquesta institució, i en regularitza les activitats, de manera que estigui supervisada i depengui d'un comitè ministerial i d'altres òrgans oficials.
 7. El Comitè celebra que s'hagi designat el Servei Penitenciari d'Israel com a administració a càrrec de molts centres de detenció d'Israel, alguns dels quals estaven abans sota el control de l'exèrcit i la policia.
 8. A més, el Comitè acull de bon grat l'afirmació de l'Estat part del fet que s'estan realitzant cursos dirigits a funcionaris del servei de seguretat, de la policia i de l'exèrcit on s'inclou formació relacionada amb la Convenció i la prohibició de la tortura, en particular sobre la sentència del Tribunal Suprem de 1999 sobre la prohibició de la tortura on s'afirma que «aquestes prohibicions són absolutes, sense excepció ni possibilitat de matisos».
 9. El Comitè assenjala de nou, com a factor positiu, la forma en què temes tan delicats com són la tortura i els maltractaments a detinguts provoquen debat públic, tant a Israel com als territoris ocupats de Palestina. Agraeix la cooperació de l'Estat part amb les organitzacions no governamentals que aporten al Comitè documentació i informació pertinents, i anima a l'Estat part a continuar reforçant aquesta cooperació pel que fa a la supervisió i l'aplicació de les disposicions de la Convenció. En aquest context, el Comitè també observa amb reconeixement la ràpida revisió judicial de les causes quan els detinguts en presenten una petició al Tribunal Superior, així com la funció que exerceixen les organitzacions no governamentals facilitant i interposant aquests recursos.

C. Circumstàncies i dificultats que obstaculitzen l'aplicació de la Convenció

10. El Comitè és completament conscient del fet que a Israel i als territoris palestins ocupats hi predomina una situació d'inestabilitat. El Comitè reitera que reconeix que la preocupació de l'Estat part en temes de seguretat és legítima i que protegir de la violència la ciutadania i totes les persones sota la seva jurisdicció o sota el seu control *de facto* és el seu deure. No obstant això, el Comitè recorda que la prohibició de la tortura que recull el paràgraf 2 de l'article 2 de la Convenció, on s'estableix que «en cap cas no poden invocar-se circumstàncies excepcionals com a justificació de la tortura», és absoluta.

11. El Comitè pren nota que l'Estat part continua argumentant que la Convenció no és aplicable a la Ribera Occidental ni a la Franja de Gaza, i que afirma que la seva posició es deriva, entre d'altres, de consideracions legals històriques que comprenen els antecedents de la Convenció, així com l'evolució dels fets en la pràctica des de l'última compareixença d'Israel davant del Comitè, en particular la retirada de les forces israelianes de la Franja de Gaza el 2005, el desmantellament del govern militar i l'evacuació d'uns 8.500 civils a Gaza. A més, el Comitè repara en l'argument de l'Estat part que la "llei del conflicte armat" és el règim jurídic que s'hi aplica per *lexspecialis*. No obstant això, el Comitè recorda l'observació general núm. 2 (2007), que recull l'obligació de l'Estat part de prevenir actes de tortura i de maltractament en tots els territoris sota la seva jurisdicció; aquesta observació ha de ser interpretada i aplicada per protegir tothom qui estigui sotmès al control de iure o de facto de l'Estat part sense cap tipus de discriminació, tampoc per quina en siga la ciutadania. El Comitè també observa que: a) l'Estat part i els seus funcionaris han entrat i han establert el control reiteradament a la Ribera Occidental i Gaza; b) un nombre considerable de detinguts per motius de seguretat procedents d'aquestes àrees estan reclosos a presons dintre de les fronteres de l'Estat d'Israel, tal com van reconèixer els representants de l'Estat part en el diàleg amb el Comitè; c) Israel admet que manté «plena jurisdicció» en les causes de violència dels colons israelians contra els palestins en aquests territoris. Així, l'Estat part manté el control i la jurisdicció en molts aspectes als territoris palestins ocupats. D'altra banda, el Comitè valora positivament l'afirmació de l'Estat part que «un funcionari israelià és responsable davant la jurisdicció penal d'Israel de tota conducta il·legal que cometi dins o fora del territori d'Israel, sempre que estigui exercint funcions oficials.» Quant a l'argument de *lexspecialis*, el Comitè recorda que, d'acord amb el paràgraf 2 dels articles 1 i 16, considera que les disposicions de la Convenció són aplicables sense perjudici d'altres instruments internacionals. A més, el Comitè estima que els tractats internacionals de drets humans que l'Estat part ha ratificat, la Convenció inclosa, són aplicables als territoris palestins ocupats, com va declarar la Cort Internacional de Justícia en un dictamen.¹
12. En qualsevol cas, el Comitè observa que l'Estat part ha reconegut que les seves accions a la Ribera Occidental i Gaza justifiquen una anàlisi detallada. També valora que l'Estat part ha respost moltes preguntes sobre la Ribera Occidental i Gaza que el Comitè va formular en la llista de qüestions i en les deliberacions orals i ha aportat més detalls al respecte.

D. Principals motius de preocupació i recomanacions

Definició de tortura

13. El Comitè pren nota de l'explicació de l'Estat part que tots els actes de tortura són considerats delictius segons la llei israeliana. No obstant això, el Comitè reitera la seva preocupació, ja expressada en observacions finals anteriors, sobre el fet que a l'ordenament jurídic israelià no s'ha incorporat el delicte de tortura tal com es defineix en l'article 1 de la Convenció.

¹Cort Internacional de Justícia, *Conseqüències jurídiques de la construcció d'un mur als territoris palestins ocupats*, dictamen del 9 de juliol de 2004.

El Comitè reitera la seva recomanació prèvia sobre el fet que s'ha d'incorporar a l'ordenament jurídic d'Israel el delictes de tortura, tal com es defineix en l'article 1 de la Convenció.

Al·legació de «necessitat»

14. L'Estat part ha assegurat que ha determinat que la prohibició de l'ús de mitjans brutals o inhumans és absoluta, en virtut de la decisió del Tribunal Suprem en la causa H.C.J. 5100/94 (Comitè Públic contra la Tortura a Israel contra l'Estat d'Israel), i ha afirmat que «l'al·legació de necessitat» no autoritza a utilitzar mitjans físics en un interrogatori; malgrat això, el Comitè continua preocupat pel fet que pugui al·legar-se'n una excepció en casos d'«amença imminent», com per exemple en els interrogatoris de sospitosos de terrorisme o de persones amb informació sobre possibles atemptats terroristes. El Comitè també observa amb preocupació que, segons l'article 18 de la Llei núm. 5762-2002 sobre l'Organisme de Seguretat d'Israel, «els funcionaris de l'OSI [...] no tenen responsabilitat penal ni civil pels actes i omissions que realitzin de bona fe i de manera justa dins l'àmbit i l'exercici de les seues funcions.» Tot i que l'Estat part va indicar que l'article 18 no s'havia aplicat en cap cas concret, el Comitè està preocupat perquè els interrogadors de l'OSI que utilitzin pressió física en casos d'«amença imminent» puguin no ser responsables penalment si recorren a l'argument de l'al·legació de necessitat. D'acord amb les dades oficials publicades el juliol de 2002, des de setembre de 1999 s'havia interrogat 90 detinguts palestins en casos d'«amença imminent».

El Comitè reitera la seva recomanació anterior on demana a l'Estat part que elimini completament la «necessitat» com a possible justificació del delictes de tortura. El Comitè sol·licita que l'Estat part aporti informació detallada sobre el nombre de detinguts palestins interrogats en circumstàncies d'«amença imminent» des de 2002.

Garanties bàsiques per als detinguts

15. Al Comitè li preocupa que, mentre que la Llei de procediment legal i l'Ordenança de presons estipulen les condicions en què els detinguts tenen dret a reunir-se sense dilació amb un advocat, aquest dret pot ser postergat presentant una sol·licitud per escrit, en cas que posi en perill la investigació, eviti la presentació de proves o obstrueixi la detenció d'altres sospitosos; si es tracta de delictes contra la seguretat o de càrrecs de terrorisme es permeten demores encara majors. Malgrat les garanties que ofereix la llei i que el Tribunal Suprem d'Israel reafirmà el 2006 en la seva decisió en la causa Yisacharov contra el Fiscal Superior de la Fiscalia Militar i altres, C.A. 5121/98, per a les causes de la justícia ordinària, s'ha denunciat reiteradament la insuficiència de les garanties jurídiques que s'atorguen als detinguts per motius de seguretat. El Comitè també observa amb preocupació que la Llei de procediment penal permet que una persona sospitosa de delictes contra la seguretat estigui detinguda fins a 96 hores abans de comparèixer davant un jutge (tot i que l'Estat part afirma que en la majoria dels casos la compareixença té lloc abans de 14 hores) i fins a 21 dies sense advocat (malgrat que l'Estat part afirma que «gairebé no s'aplica» un termini major de 10 dies).

El Comitè insta a Israel a examinar la seva legislació i les seves polítiques per tal de vetllar perquè tots els detinguts, sense excepció, es presentin davant

d'un jutge sense demora i tinguin accés immediat a un advocat. El Comitè també remarca que els detinguts han de tenir accés immediat a un advocat, un metge independent i un familiar; aquests són recursos importants per a la protecció dels sospitosos, ofereixen més garanties contra la tortura i el maltractament dels detinguts i s'han d'assegurar a les persones acusades de delictes contra la seguretat.

16. Tot i que valora que s'hagi aprovat la Llei de procediment penal (sobre l'interrogatori de sospitosos) de 2002, on s'exigeix que totes les fases de l'interrogatori d'un sospitós es gravin amb videocàmera, el Comitè observa amb preocupació que la modificació de 2008 exclou d'aquesta exigència els interrogatoris dels detinguts acusats de delictes contra la seguretat. L'Estat part ha justificat aquesta circumstància per limitacions pressupostàries i ha declarat que l'exempció de sospitosos relacionats amb delictes contra la seguretat només s'aplicarà fins al desembre de 2010.

La gravació dels interrogatoris és un avanç important en la protecció tant dels detinguts com dels agents de la llei. Per tant, l'Estat part hauria de prioritzar l'ampliació de l'obligació legal d'enregistrar en vídeo els interrogatoris als detinguts acusats de delictes contra la seguretat com un mitjà més per prevenir la tortura i els maltractaments.

V. Resultats

Quant als problemes que ens ha presentat el text i les dificultats que he tingut per acarar-los, els desenvoluparem juntament amb les subcompetències traductores (Hurtado: 2001) que hem necessitat per afrontar-les. Totes aquestes subcompetències funcionen relacionades les unes amb les altres configurant la competència traductora.

Començarem parlant de la competència lingüística, necessària per a la comunicació lingüística en dues llengües, en aquest cas l'anglès i el català, tot i que també ens ha ajudat tenir competència en espanyol, que ens ha servit per complementar els recursos en la llengua meta. A causa d'açò hem hagut d'anar amb compte no sols amb els calcs de l'anglès, sinó també amb els de l'espanyol, més difícils de distingir pel contacte a què ambdues llengües estan sotmeses. La majoria de calcs que hem hagut d'evitar en llengua anglesa es deuen a l'arrel llatina de les paraules utilitzades en aquest àmbit. Un exemple és la paraula «agency», que en aquest context significa «organisme» i no «agència». També va ser necessari comprovar la traducció d'altres paraules, el significat de les quals canvia als contextos especialitzats; aquest és el cas de «child», la traducció del qual explicarem a la competència extralingüística.

A més, com ja hem comentat en els criteris de traducció, hem hagut d'allunyar-nos de la utilització de la passiva o el gerundi i reformular les oracions perquè fossin més idiomàtiques en català.

Per a adquirir la competència extralingüística va ser necessari crear el glossari d'Israel, ja que tot i que ja coneixia la situació del país, havia d'adquirir més coneixements sobre les institucions i organismes propis del país, així com de l'estatus actual de Palestina a les NU (Centre de

Notícies de l'ONU, 2012). També vam investigar el procediment que es du a terme per a arribar a aquestes conclusions finals, ja que d'aquesta manera podíem saber millor quina era la funció del text original i quina hauria de ser la del meta.

Cal destacar en aquest punt la traducció de «child»; aquesta paraula no sols fa referència als nens en el sentit que entenem en el llenguatge no especialitzat («persona que està en els primers anys de la vida»), sinó als menors d'edat. No obstant això, al dret espanyol no s'utilitza la denominació «menors» per a aquest grup, ja que es considera que menor, en derivar d'un adjectiu en valor comparatiu significa inferioritat, i per tant es prefereix la denominació «infant». La qüestió té, més enllà de les implicacions pragmàtiques, conseqüències en l'àmbit del dret, en les disposicions que afecten els menors segons s'adopta un dret que té o no en compte els millors interessos de l'infant com a prioritat.

Una altra dificultat relacionada amb aquesta competència va ser el nom «West Bank». Vam observar que, depenent del tipus de text, aquest substantiu apareixia traduït com a «Ribera occidental», «Cisjordània» o fins i tot «Judea y Samaria». Després d'una cerca acurada de cada un dels matisos que tenia cada designació vam trobar que «Cisjordània» és el nom emprat per les NU en alguns textos i va rebre aquest nom quan va estar sota el control de Jordània entre el 1948 i el 1967. En canvi, Israel l'anomena «Judea i Samaria», i el nom «Ribera occidental» ha aparegut recentment com a forma d'anomenar aquest territori per la seva localització geogràfica. Una vegada analitzat tot açò ens vam decantar pel nom de «Ribera occidental», ja que vam considerar que era el més neutre.

La competència de transferència va ser la més complexa d'adquirir, ja que, com diu Hurtado (2001), integra totes les altres. Com que l'àmbit institucional requereix que s'utilitzi el llenguatge de la forma més precisa possible, vam haver d'investigar el sentit dintre el text de paraules que a primera vista poden parèixer simples, com per exemple «defence», que apareix com a «defendre» als diccionaris bilingües d'àmbit general. Aquesta dificultat va sorgir a causa d'una manca en aquesta competència i finalment la vam resoldre cercant en un diccionari jurídic per trobar el sentit en què s'utilitzava al nostre text, i que es corresponia amb «al·legació». També ens vam trobar amb el cas de «appeal»; en un principi el vam traduir per «apel·lació», però després ens vam decidir per l'hiperònim «recurs», ja que una «appeal» és un mitjà per buscar un canvi en la resolució d'un tribunal, i es pot dirigir al mateix tribunal o a un superior, mentre que l'«apel·lació» és més específica i remet a un tribunal superior.

A més, perquè el text resultés llegible i idiomàtic en català vam haver de reexpressar-lo utilitzant els criteris ja esmenats al apartat 2.1: reordenar l'oració, evitar construccions poc utilitzades en català com la passiva o el gerundi i redactar subordinades en lloc de mantenir un gran nombre de nominalitzacions.

Quant a la competència instrumental i professional, vam intentar seguir el mateix procés que en un encàrrec real. Va ser important adquirir un cert domini de MemoQ, ja que ens ajudava a traduir el màxim en el menor temps possible i a banda crear recursos que ens ajudaran en futures traduccions. A banda, d'aquest programa el corpus de textos va ser de gran ajuda, així com el glossari sobre que vam extraure de UNTERM. També vam utilitzar diccionaris, tant monolingües com bilingües, i especialitzats generals, tot i que com hem comentat abans aquests últims no ens han sigut d'ajuda. També cal destacar que els recursos que hem creat (base de dades terminològica, memòria de traducció) ens seran de gran utilitat en el futur i podran ampliar-se a mesura que es treballa sobre aquest tema.

Quant als criteris de les NU, s'han seguit els mateixos pel que fa al format del text i la disposició dels elements. D'altra banda hem seguit l'estratègia de naturalització. en el nom de les ONG «Physicians for Human Rights» i «Públic Committee against Torture in Israel». Aquestes denominacions aporten un gran valor de significat, ja que tots dos noms són força descriptius; no traduir-los, suposaria que el lector perdés part d'aquest significat. Cal destacar que en aquest punt ens hem desviat dels criteris de les NU en les seves traduccions a l'espanyol: en el text publicat en aquesta llengua, la primera ONG apareixia en anglès i la segona en espanyol, tot i que la cerca a UNTERM ens ofería el resultat contrari. No obstant això, com que no existeixen criteris en català, hem decidit traduir els dos noms també per tal de mantenir la coherència en les decisions que prenem al llarg del text.

També s'ha optat per aquesta estratègia en traduir el nom del dictamen de la Cort Internacional de Justícia, «Conseqüències jurídiques de la construcció d'un mur als territoris palestins ocupats», també per el mateix motiu. En tots els casos ens hem basat també en el fet que aquesta traducció es documental, i per tant, en cas de voler saber el nom oficial del dictamen o d'una de les ONG es pot acudir als textos instrumentals en les llengües oficials.

Per a adquirir la competència psicofisiològica havíem de ser molt rigorosos a l'hora de buscar fonts d'on treure la informació i a l'hora d'elegir els criteris per traduir certes coses d'una manera o d'un altra. Les revisions de la traducció també ens han servit per millorar aquesta subcompetència i la competència traductora en general, ja que han ajudat a conèixer quins eren els punts febles a millorar.

Quant a la competència estratègica, ha sigut necessària per cobrir les mancances en altres competències. D'aquesta manera, les dificultats de comprensió s'han resolt identificant els elements de l'oració principal, traduint-la, i afegint després les oracions subordinades que completaven el significat.

VI. Conclusions

773

Aquest treball ha suposat una bona oportunitat per enfrontar-se al repte de traduir al català un gènere que quasi no s'ha tractat al llarg del grau. Tot i que no ha resultat fàcil, els coneixements adquirits al llarg de la carrera han sigut molt útils sobretot a l'hora de establir els paràmetres de l'encàrrec com per a elegir uns criteris de traducció i ha quedat demostrat que allò que aprenem a assignatures distintes està realment interrelacionat i que res no es pot aplicar només a un àmbit en concret. En aquest cas, els criteris de traducció s'han extrapolat d'una assignatura de traducció de l'espanyol al català, on es va començar a parlar de la claredat i la senzillesa del llenguatge institucional en llengua catalana.

Els coneixements adquirits en aquesta assignatura, juntament amb els adquirits a l'itinerari de traducció jurídica, en especial l'assignatura que se centra en organismes internacionals, han aconseguit donar-li forma a la traducció i al treball.

Tot i haver-nos trobat amb el problema de la falta de textos paral·lels en el mateix idioma, el suport dels materials en espanyol també han sigut de gran ajuda i també valoro el fet d'haver de documentar-me a partir d'un altra llengua, ja que és un recurs que els traductors necessitem emprar en algun moment, i fer-ho en l'etapa educativa m'ha ajudat a saber què s'ha de fer i què no en aquests casos, tot i que pot ser perillós perquè es poden produir calcs o es pot no entendre bé el sentit de l'original si no s'ha sabut reproduir bé a la traducció.

Crec que aquest treball ha millorat molt la meva competència traductora, sobretot en la subcompetència estratègica, ja que he hagut d'enfrontar-me a nous problemes i per tant buscar noves competències. Una de les tasques que més complicada m'ha resultat ha sigut separar-me de les interferències amb l'espanyol, ja que ambdós llengües estan en contacte constant i els calcs a voltes m'han resultat difícils de detectar. Tot i així, finalment he après a detectar-los i a evitar-los.

Un dels punts més importants del treball ha sigut plantejar-lo de forma que tot el que hem recopilat i après sigui útil per a futures traduccions d'aquest àmbit. Açò ho hem aconseguit treballant amb el MemoQ, mitjançant el qual hem creat una base de dades terminològiques i una memòria de traducció que, tot i ser limitada, pot servir de base i ampliar-se en futurs treballs.

En general considero que he après amb aquest treball i sobretot que m'ha servit per a acabar de lligar la part teòrica del grau amb la part pràctica, ja que l'anàlisi m'ha fet veure que, tot i que normalment no es du a terme per escrit, el procés mental que seguim per realitzar la traducció es correspon amb processos descrits a la teoria de la traducció.

VII. Bibliografia

ASAMBLEA GENERAL (1946): «Reglamento concerniente a idiomas» [en línia]. En: ASAMBLEA GENERAL, Resoluciones aprobadas por la Asamblea General durante el 1º período de sesiones, ONU <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/035/62/IMG/NR003562.pdf?OpenElement>> [Consulta: 24 de maig de 2013]

ASSOCIACIÓ PER A LES NACIONS UNIDES A Espanya (2007): *Les nacions unides i els Drets Humans*, Barcelona.

CABRÉ, M.T. (1993): *La terminología. Teoría, metodología, aplicaciones*. Barcelona: Antártida.

— (2002): «Análisis textual y terminología, factores de activación de la competencia cognitiva en la traducción». En: ALCINACAUDET, Amparo y GAMERO PÉREZ, Silvia (ed.) *LA traducción científico-técnica y la terminología en la Sociedad de la información*. Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I.

FONTBOTÉ, H.; YMBERT, M. (2011) «La citació de les fonts jurídiques d'àmbit autonòmic, estatal i internacional». En: TURULL, M. (dir.) *Tècniques de treball i de comunicació: instrumentarium per a les ciències jurídiques i socials*. Barcelona: Huygens, p. 241-264.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. Barcelona, IEC. <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 19 de maig de 2013]

NORD, C. (1997), *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained (Translation Theories Explained)*, Manchester: St. Jerome.

NACIONS UNIDES. COMITÈ CONTRA LA TORTURA (2009). *Observacions finals del Comitè contra la Tortura a Israel de 19 de novembre de 2009*, CAT/C/ESP/CO/5. En: *Humanrightsbodies* [en línia] <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/cats43.htm>> [Consulta: 5 de juny de 2013]

NACIONS UNIDES. OFICINA DE L'ALT COMISSONAT DELS Drets HUMANS (1996-2012). *Committee against Torture*. En: *Humanrightsbodies* [en línia] <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/>> [Consulta: 21 de maig de 2013]

NACIONS UNIDES. CENTRE DE NOTÍCIES (2012): «Asamblea General acepta a Palestina como Estado observador no miembro de la ONU» [pàgina web]. En: ONU, *Centro de noticias ONU*, <<http://www.un.org/spanish/News/story.asp?newsID=25110#.UbcIvINSh30>> [Consulta de 10 de juny de 2013].

NACIONS UNIDES (2012): *The terminological database of the United Nations Office at Geneva (UNOGTERM)*, <<http://conf.unog.ch/unogterm/>> [Consulta: 10 de juny de 2013]

NACIONS UNIDES (SENSE DATAR): *United Nations Multilingual Terminology Database (UNTERM)*, <<http://unterm.un.org/>> [Consulta: 10 de juny de 2013]

PACTE (2001): «La competencia traductora y su adquisición». En: *Quaderns*, núm. 6. Pàg. 39-45.

SALES D. (2006): «Competència documental per a la traducció professional: vies d'abastiment informatiu per al traductor jurídic (anglès-català)». En: MONZÓ, Esther (ed.) *Les plomes de la justícia. La traducció al català dels textos jurídics*. Barcelona: Pòrtic.

SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA I TERMCAT (2010). "Criteris de traducció de textos normatius de castellà a català". A: *Biblioteca tècnica de política lingüística* [en línia] Barcelona, Direcció General de Política Lingüística. <http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/BTPL/arxius/7_CriterisTraduccioNorm.pdf> [Consulta: 20 de maig de 2013]

UNESCO (2012): *Lenguas en peligro* [en línia], UNESCO, <<http://www.unesco.org/new/es/culture/themes/endangered-languages/>> [Consulta: 24 de maig de 2013]

